

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-101>

УДК 2-67:322

Москальчук М.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МІЖКОНФЕСІЙНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ГОЛОВНА СКЛАДОВА РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ ХХІ СТ.

Анотація. В статті розглянуто проблему, яка відбувається в сучасній релігійній сфері – міжконфесійні відношення. Дану проблематику проаналізовано на прикладі України та визначено причини появи такої великої кількості різних релігій в нашій державі й встановлено, що таке різноманіття конфесій призводить до виникнення конфліктів. В ході дослідження було визначено шляхи вирішення міжконфесійних конфліктів в Україні й встановлено, що цим процесам сприяють: державний документ Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації»; Всеукраїнська рада релігійних об'єднань, яка ставить перед собою завдання налагодження міжконфесійного діалогу; проект «Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року», в якому прописані ідеї гуманістичного та толерантного погодження між конфесіями. Проведене дослідження та результати соціологічного опитування, дозволили зробити обґрунтований висновок про те, що на даний час Україна значною мірою досягла толерантного ставлення до інших релігій і продовжує розробляти ці ідеї.

Ключові слова: толерантність, терпимість, міжконфесійні відносини, рівність, гармонійні стосунки.

Moskalchuk Maryna

Taras Shevchenko National University of Kyiv

INTERFAITH TOLERANCE AS GENERAL COMPONENT OF RELIGION LIFE UKRAINE XXI CENTURY

Summary. In the article was considered problem, which takes place in the modern religious sphere – interfaith relations. This problems was analyzed for example Ukraine and the causes of such a large number of different religions are identified in our country and installed, what this diversity of confessions to lead to occurrence conflicts. The study identified pathways to solution interfaith conflicts in Ukraine and installed, that contribute to these processes: government document Law of Ukraine «On Freedom of Conscience and Religious Organizations»; All-Ukrainian Council of Religious Associations, which sets itself the task of set-up interfaith dialogue; project «Conception of humanitarian development of Ukraine up to 2020 year», in which spelled out ideas of humanistic and tolerant agreement between confessions. The study was conducted and results of sociological survey to allowed us to make a valid conclusion about what at now Ukraine has largely achieved a tolerant attitude towards other religions and continues to develop these ideas. We can safely say that interfaith tolerance is inalienable and major component of Ukraine's religious life, and representatives of many religions and denominations, who operating in contemporary Ukrainian society continue to build a tolerant attitude to each other and to build a democratic state. In spite of the fact that in our modern world more and more technologies are spreading, which as a result lead to the formation in man of new habits and principles that are already much different from the usual, traditionally established ones, he will again and again turn to religion by finding her rescue and answering questions that bother her. From the conducted research we can conclude that in the years of independence Ukraine has made significant steps to create harmonious and tolerant relations between denominations and religious organizations.

Keywords: tolerance, toleration, interconfessional relationship, equality, harmonious relationships.

Постановка проблеми. Сьогодні, у швидкоплинному та мінливому світі, відбуваються процеси індустріалізації і глобалізації, які впливають на сучасну Україну, вони відображаються в багатьох сферах життєдіяльності сучасних українців, таких як політика, економіка, культура, релігія та ін. Процеси індустріалізації та глобалізації, впливають не тільки на розвиток промисловості, технологій, торгівлі, а й сприяють культурному обміну. Завдяки еміграційним процесам, які сьогодні відбуваються в Україні, наші співвітчизники мають можливість дізнатись про інші народи, про їхню культуру, мову і звичаї, про релігійні традиції. Результати новітніх технологій (інтернет, телебачення), також допомагають сучасним українцям пізнавати багатокультурний та багатоконфесійний світ. Зазначимо, що в су-

часній Україні співіснують одна з одною значна кількість релігій, і це існування не завжди буває мирним. Так, різноманітні конфлікти і розбіжності, несприйняття конкретних релігій, іноді можуть стати причиною війни. Таким чином, проблема міжконфесійних відносин, на сьогодні, стає досить актуальною, що й зумовило нас дослідити цю проблему та спромогтись знайти шляхи вирішення міжконфесійних конфліктів.

Аналіз публікацій. До проблеми міжконфесійних відносин та пошуків створення міжконфесійного діалогу звертались такі вчені, як – М. Бабій, В. Бондаренко, В. Єленський, А. Колодний, В. Лубський, О. Саган, П. Саух, Г. Серета, Л. Филипович, П. Яроцький та ін. Також важливими є здобутки вчених, які досліджували природу міжконфесійних відносин, цікавились виник-

ненням міжконфесійної толерантності в сучасній Україні, серед них – Є. Бистрицький, І. Богачевська, А. Герасимчук, Т. Зінкевич, М. Киришко, О. Кисельов, С. Кияк, М. Козловець, П. Кралюк, Б. Пружинін, Н. Стоколос, Л. Шугаєва та ін. Однак наукові напрацювання щодо міжконфесійної толерантності в сучасній Україні не стали предметом окремої ґрунтовної розвідки.

Тому, **метою статті** є висвітлення шляхів досягнення гармонії між різними конфесіями та визначення, яким чином можливо отримати міжконфесійну толерантність, в сучасній релігійній Україні.

Виклад основного матеріалу. Для розв'язання проблеми міжконфесійних стосунків, ми вважаємо за потрібне, звернутись до ідеї толерантності. Побіжно зазначимо, що принцип толерантності може бути невід'ємно пов'язаний з ідеєю терпимості. Тому, перш ніж перейти до розгляду питання – завдяки чому ми можемо досягти міжконфесійної толерантності, маємо з'ясувати, що розуміється під терміном «терпимість» та «релігійна толерантність». Зазначимо, що в «Декларації принципів терпимості», яка була складена членами ООН на конференції ЮНЕСКО в 1995 р., було дано визначення терміну терпимості, який «означає повагу, прийняття та вірне розуміння великого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності. Терпимість – це гармонія в різноманітті. Терпимість – це чеснота, яка робить можливим досягнення миру та сприяє заміні культури війни культурою миру» [1]. Тоді, як релігійна толерантність, є терпимим відношенням між представниками різних релігій, віруючими та не віруючими, які існують на принципі визнання права на існування, та прийняття державою існування багатьох релігійних організацій, поряд із вже офіційно прийнятою релігією [1].

Також, слід зазначити, що в деяких джерелах визначається три форми релігійної толерантності, відповідно до яких вона є:

- «прийняття будь-якого релігійного досвіду;
- допущення іншого нереалістичного досвіду;
- поблажливе ставлення до іншого релігійного досвіду» [2, с. 119].

Окресливши поняття терпимості та релігійної толерантності, ми можемо рухатись до визначення шляхів гармонійних стосунків між конфесіями, але спочатку звернемо увагу ще на один варіант пояснення виникнення такої великої кількості релігій та вказавши причини їх виникнення. Стосовно питання появи нових релігійних рухів, висловили свою думку представники Парламентської Асамблеї Ради Європи. Створивши Рекомендацію, яка носить назву «Релігія та зміни в Центральній та Східній Європі», члени цієї Асамблеї намагались пояснити, що саме падіння соціалістичної системи, «залізної завіси» й зміни в політиці та в суспільстві, призвели до виникнення нових релігійних традицій, поставивши церкву Центральної та Східної Європи перед обличчям релігійного різноманіття [3].

Розглядаючи способи, завдяки яким Україна вже досягла гармонійних стосунків між конфесіями і надалі може удосконалювати їх, слід відмітити значний внесок у розробці даних стосунків

не тільки науковців, цією проблемою переймалися і на державному рівні. Підтвердженням цього стало затвердження державного документу України, а саме Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», в якому прописано, що завданням даного закону є забезпечення відповідно до Конституції України, Декларації про державний суверенітет України та норм міжнародного права, визнаних Україною, соціальної справедливості, рівності, захисту прав і законних інтересів громадян незалежно від їх ставлення до релігії, а також забезпечення умов для розвитку суспільної злагоди і співробітництва людей незалежно від їх світогляду чи віри [4]. Також в Законі йдеться про те, що кожна людина несе відповідальність перед законом за неповагу та вороже відношення до представників іншої релігійної традиції. «Будь-яке пряме чи непряме обмеження прав, встановлення прямих чи непрямих переваг громадян залежно від їх ставлення до релігії, так само як і розпалювання пов'язаних з цим ворожнечі й ненависті чи ображення почуттів громадян, тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом» [4].

Також у п'ятій статті цього ж закону вказується, що саме держава стоїть на захисті прав та інтересів релігійних організацій, окрім цього вона повинна встановлювати відносини релігійної та світоглядної терпимості і поваги між громадянами, не важливо є вони віруючими чи ні, а також чи є представниками різних віросповідань. Із вказаного стає зрозуміло, що будь-яка релігія або віросповідання, будь-яка релігійна організація, всі вони є рівними перед законом, тому, є недопустимим надавати переваги або обмеження одній релігії щодо інших. Відповідно, «релігійна організація не повинна втручатися у діяльність інших релігійних організацій, в будь-якій формі проповідувати ворожнечу, нетерпимість до невіруючих і віруючих інших віросповідань» [4].

Також, створенню толерантних стосунків між релігіями слугує й те, що служителі будь-якої конфесії мають створювати власні будівлі для служіння, друкувати та розповсюджувати літературу своєї релігії, при цьому це може бути мова, яку вони самі обирають. Представники будь-якої конфесії мають право приймати на роботу тих громадян і священнослужителів, які працюють в релігійних організаціях, мають право на соціальне страхування. Представники всіх конфесій не обмежуються в правах для налагодження релігійних міжнародних зв'язків [4].

Не менш важливим кроком для вибудовування толерантних, міжконфесійних стосунків в Україні стало створення Всеукраїнської Ради релігійних об'єднань, яка була заснована 26 січня 2017 р. Від початку свого формування до неї входять 6 релігійних організацій: Апостольська православна Церква в Україні, Духовне управління мусульман України «Умма», Духовні збори віри Бахаї, Об'єднання прогресивного іудаїзму України, Об'єднання синів та дочок рідної національної української віри (ОСІДУ РУНВіри), Центр громад Свідомості Крішні в Україні, та нерелігійна організація Українська асоціація релігієзнавців. В положенні Всеукраїнської Ради Релігійних Об'єднань (надалі – ВРРО) зазначається, що «метою Ради є об'єднання зусиль

релігійних організацій в процесах національно-духовного відродження України; ведення і координації міжконфесійного діалогу, як в Україні, так і поза її межами; участі у розробці проектів законодавчих та інших нормативних актів із питань державо-церковних відносин і толерантизації міжконфесійного життя» [5].

Таким чином, ВРРО поставило перед собою наступні завдання:

по-перше, об'єднати релігійні організації задля добродійної діяльності;

по-друге, сприяти міжконфесійному взаємопорозумінню та гармонії;

по-третє, організувати та проводити конференції, семінари, з питань духовності, застосування і додержання законодавством щодо питань свободи совісті та релігійних організацій;

по-четверте, залучення міжнародних релігійних рухів із захисту релігійних свобод і власної ідентичності [5].

Як зазначають фундатори ВРРО, Україна й досі розвивається, а отже релігійні організації, які за власним бажанням об'єдналися у ВРРО, повинні намагатись утверджувати в Україні модель толерантності не лише у державно-церковних, але й у міжцерковних та міжконфесійних відносинах. Для скорішого втілення цих заходів ВРРО було запропоновано впровадити в Україні День свободи совісті та віросповідань [5].

Слід зазначити, що наочно рух до примирення і побудови толерантних та гармонійних стосунків між релігіями було засвідчено на круглому столі в приміщенні ВРРО 6 лютого 2019 р. Він був присвячений Всесвітньому тижню гармонійних міжконфесійних відносин, який був прийнятий 20 жовтня 2010 р. на Генеральній Асамблеї ООН. В ньому зазначалась необхідність оголосити кожен перший тиждень лютого Всесвітнім тижнем гармонійних міжконфесійних відносин між усіма релігіями, віросповіданнями та конфесіями.

Також дієві кроки у напрямку налагодження міжконфесійних відносин були зроблені в Національній академії наук України, в секції Суспільних і Гуманітарних Наук. Членами цієї академії був розроблений проект «Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року», в якому одне із багатьох завдань полягало в «гармонізації міжетнічних та міжконфесійних відносин». Як зазначали автори проекту, головним завданням гуманітарного розвитку у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин є – створення та посилення зв'язків між представниками всіх етнічних та конфесійних груп України, на основі співробітництва, збереження миру і злагоди в суспільстві. Основою співробітництва повинна стати солідарність громадян України, які базуються на рівності громадянських прав, обов'язків і взаємоповазі, об'єднуються в українську націю. Тому, «пріоритети гуманітарного розвитку у сфері міжетнічних відносин вимагають забезпечення юридичної й фактичної рівності національностей у соціальній і економічній сфері, формування культури міжетнічних взаємин, заснованої на принципах толерантності, інтересу та поваги до культурних надбань один одного» [6].

Також, даним проектом передбачалось, що держава та суспільство не повинні стояти осторонь, а навпаки, повинні сприяти налагоджен-

ню толерантних відносин між конфесіями, при цьому необхідно враховувати: по-перше, рівність релігійних організацій, тобто всі конфесії повинні мати однакові права, а не лише тільки для власної релігійної організації, сюди ж входить – свобода совісті, особливо це стосується релігійної свободи, рівність можливостей для всіх конфесій; по-друге, необхідно бути проінформованим щодо права інших конфесій, мати власну позицію, переконання та судження, поділяючи або не поділяючи їх; по-третє, будь-яка релігійна організація у міжконфесійних відносинах не повинна притримуватись позиції власної винятковості, зверхності, а також не повинна протиставляти одну релігійну групу іншій; по-четверте, потрібно бути готовим до реальної співпраці з іншими конфесіями задля суспільно важливих напрямів діяльності, при цьому дотримуватись позиції церкви чи конфесії до якої належать [6].

Не менш важливим завданням, яке стоїть перед державою в досягненні взаєморозуміння і взаємної толерантності, а також створення міжконфесійної стабільності, полягає в створенні та збереженні балансу інтересів віруючих і невіруючих громадян. Для цього необхідно «формування релігійну толерантність та зберігати традиційні релігійні культури суспільства. Здійснювати спільні з релігійними організаціями проекти у таких сферах як: формування здорового способу життя; зміцнення інституту сім'ї, захисту дитинства; охорони природної і культурної спадщини; культурно-просвітницької діяльності, пов'язаної із збереженням традиційної релігійної культури українського суспільства, захистом суспільної моралі від проникнення культури насильства, жорстокості» [6]. Також, слідувати відкритості та прозорості в процесі формування державної політики у сфері створення права на свободу совісті та взаємовідносин з релігійними організаціями. Не менш важливим є сприяння реалізації права громадян на свободу вибору характеру освіти, як елемента свободи совісті.

В процесі вдосконалення толерантних та гармонійних відносин в Україні між конфесіями, зазначеним проектом наголошується на необхідності підтримування культури та мови народів, які мешкають в Україні, за допомогою розвитку та фінансування новітніх освітніх, культурних та інформаційних програм. Також, протистояння ксенофобії не дозволить виникненню нетерпимості та дискримінації за етнічними, релігійними та расовими ознаками. Для втілення цих ідей необхідно якомога більше розвивати рівень толерантності в українському суспільстві, основувшись на універсальні моральні норми та цінності [6].

На захист релігійних прав представників будь-якої релігії виступає, вже згадана раніше, Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи під назвою: «Релігія та зміни в Центральній та Східній Європі», яка закликає кожну державу, включаючи Європейський Союз та відповідні владні структури та організації, створити юридичні гарантії та контролювати їхнє виконання. Однією із багатьох таких гарантій є забезпечення свободи релігійним меншинам, захист їх від дискримінації та переслідування з боку релігійної більшості, або інших груп, переважно тих, які дотримуються агресивного націоналізму

та шовінізму (особливо це стосується Центральної та Східної Європи).

Окремим розділом у Рекомендації ПАРЕ під назвою: «Культура, освіта та обміни», вказувалося на те, що для створення та налагодження толерантних стосунків між конфесіями потрібно все більше приділяти уваги створенню відповідних умов для культурного обміну, задля ознайомлення з народами різних країн з їхніми культурними досягненнями. Також, слід вести роз'яснювальну роботу серед дітей у школах, для ознайомлення з основними європейськими релігійними культурами та звичаями. Зосереджуючись на розвитку міжконфесійних відносин, слід приділяти увагу конкретним організаціям, які для здійснення даних проєктів застосовують такі заходи, як: проведення виставок, конференцій, ярмарок в яких розкривається культурна спадщина, показуються шедеври релігійного мистецтва, надаються книги для ознайомлення громадян з різними релігійними культурами Європи, тощо. Також сприяє налагодженню стосунків і розробка культурних маршрутів по Європі, налагодження зв'язків з країнами-сусідами заради вивчення та засвоєння їхнього історичного спадку, що також дає можливість для культурного спілкування. Значно підсилить позитивний вплив на налагодження відносин і збагачення бібліотек книжками, журналами та іншими публікаційними матеріалами, в яких розкривається культурний спадок і вчення багатьох релігійних традицій [3].

Додамо до вищезгаданого, на підтвердження того, що Україну вже можна назвати міжконфесійно толерантною країною, наступне. Соціологічною службою Центру Разумкова було проведено опитування щодо стану релігійності українського суспільства, яке було опубліковано під назвою «Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення українських громадян: тенденції 2010-2018 рр. (інформаційні матеріали)». В ньому одним із перших пунктів опитування було визначено, що протягом 2010-2018 рр. рівень релігійності в нашій державі залишається значно високим, а саме – 72%, але прихильність до конкретної конфесії залишається регіональною. Так більшість громадян сповідує православ'я це – 67%, тоді як на заході 40% відносять себе до греко-католиків, на півдні та сході, переважна більшість громадян не відносять себе ні до жодної релігії [7].

Щодо толерантності українських громадян то в даному дослідженні зазначено, що «переважна більшість (75%) громадян вважають, що «будь-яка релігія, яка проголошує ідеали добра, любові, милосердя і не загрожує існуванню іншої людини, має право на існування» (44%), інші ви-

знають, що «всі релігії мають право на існування як різні шляхи до Бога» (31%)». Серед опитуваних 9% вважають, що істинною є та релігія, яку вони сповідують, і 14% підтримують те, що право на існування мають традиційні релігії нашої країни [7]. Також, толерантність громадян залежить від їх конфесійного самовизначення. Так ті хто сповідує УПЦ та УГКЦ є менш толерантними до релігійної свободи, на відміну від УПЦ-КП і «просто православних» та громадян в цілому.

Неоднозначним є твердження стосовно ставлення людей до різних релігійних конфесій та релігій, більшість громадян висловлюють позитивну думку, яка також має, як регіональний так і конфесіональний характер. Наприклад, у центральному регіоні приблизно 82% ставляться позитивно до православ'я, тоді як на сході близько 74%, на заході більшість позитивно відносять до греко-католицизму це – 74%, а в інших регіонах більшість опитаних ставляться до нього байдуже (у центрі від 46%, а на півдні до 38%). Що стосується відношення до інших релігій то в цілому «по країні переважає байдуже ставлення, однак, привертають увагу й досить значні частини опитаних, які засвідчили своє негативне ставлення, зокрема до ісламу (19%), євангелічних і харизматичних церков (16%), іудаїзму (14%), протестантизму (13%)» [7].

Як бачимо, Україна в питаннях міжконфесійних відносин є значною мірою толерантною, позитивно і терпимо відноситься до різних релігійних традицій. Втім, стосовно міжконфесійних конфліктів, то тут опитування свідчать про те, що більшість громадян вважає, що такі конфлікти набувають політичного характеру, і таку тезу підтримало 31% респондентів.

Висновки. З проведеного дослідження можна зробити висновок, що за роки незалежності Україна зробила значні кроки для створення гармонійних та толерантних стосунків між конфесіями і релігійними організаціями. Адже, не зважаючи на те, що в нашому сучасному світі все більше набувають поширення новітні технології, які в результаті приводять до формування у людини нових звичок та принципів, які вже значно відрізняються від звичних, традиційно встановлених, майже кожна людина знову і знову буде звертатись до релігії, знаходячи в ній порятунк та отримуючи відповіді на питання, які її турбують. Можемо сміливо сказати, що міжконфесійна толерантність є невід'ємною та головною складовою релігійного життя України, а представники багатьох релігій та конфесій, які діють в сучасному українському суспільстві, продовжують створювати толерантне ставлення один до одного, та розбудовувати демократичну державу.

Список літератури:

1. Декларація принципів терпимості. Париж, 1995. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/toleranc.shtml (дата звернення: 20.10.2019).
2. Бацевич Ф.С., Грабовська С.Л., Дарморіз О.В. та ін. Толерантність як соціально-культурний феномен: світоглядно-методологічний аспект : колективна монографія. За заг. ред. В.П. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 330 с.
3. Рекомендація ПАРЕ № 1556. «Релігія і зміни у Центральній та Східній Європі». 2002. URL: <https://irs.in.ua/rekomendaciya-parje-1556-2002-religiya-i-zmini-u-centralnii-ta-shidnii-jevropi> (дата звернення: 20.10.2019).
4. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації». Київ, 1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12> (дата звернення: 20.10.2019).
5. Всеукраїнська Рада Релігійних Об'єднань. 2017. URL: <http://vrrgo.org.ua/> (дата звернення: 20.10.2019).

6. Проект Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року. Київ, 2011. URL: <https://irs.in.ua/ua/proekt-koncepciji-gumanitarnogo-rozvitku-ukrajini-na-period-do-2020-roku> (дата звернення: 20.10.2019).
7. Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення українських громадян: тенденції 2010-2018 рр. (інформаційні матеріали). URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Religiya.pdf (дата звернення: 20.10.2019).

References:

1. Deklaraciya pryncypiv terpylosti (1995). [Declaration of Principles of Tolerance]. Available at: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/toleranc.shtml
2. Bacevych, F.S., Grabovska, S.L., Darmoriz, O.V. ta in. (2012). Tolerantnist yak socialno-kulturnyj fenomen: svitoglyadno-metodologichnyj aspekt : kolektyvna monografiya [Tolerance as a socio-cultural phenomenon: a worldview and methodological aspect : a collective monograph]. Za zag. red. V.P. Melnyka. Lviv : LNU imeni Ivana Franka, 330 p. (in Ukrainian)
3. Rekomendaciya PARYe № 1556 (2002). [«Religion and Change in Central and Eastern Europe»]. Available at: <https://irs.in.ua/ua/rekomendaciya-parje-1556-2002-religiya-i-zmini-u-centralnii-ta-shidnii-jevropi>
4. Zakon Ukrayiny «Pro svobodu sovisti ta religijni organizaciji» (1991). [Law of Ukraine "On Freedom of Conscience and Religious Organizations"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
5. Vseukrayinska Rada Religijnyx Ob'yednan (2017). [All-Ukrainian Council of Religious Associations]. Available at: <http://vrro.org.ua/>
6. Proekt Koncepciji humanitarnogo rozvytku Ukrayiny na period do 2020 roku (2011). [Draft Concept for the Humanitarian Development of Ukraine until 2020]. Available at: <https://irs.in.ua/ua/proekt-koncepciji-gumanitarnogo-rozvitku-ukrajini-na-period-do-2020-roku>
7. Osoblyvosti religijnogo i cerkovno-religijnogo samovyznachennya ukrajinskyx gromadyan: tendenciyi 2010-2018 rr. (informacijni materialy) (2010). [Features of Religious and Church-Religious Self-Determination of Ukrainian Citizens: Trends 2010-2018 (Information Materials)]. Available at: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Religiya.pdf